

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

Ρωμαϊκή αγορά

Κατά την τακτοποίησιν τοῦ χώρου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, παρετηρήθησαν στοιχεῖα τινά, προδίδοντα τὴν ὑπαρξίν παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸ Φετιχιέ (ἢ Φετχιγιέ) Τζαμί ἢ Τζαμί τοῦ Πορθητοῦ, τὸ ἄλλως γνωστὸν ὡς Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Πί ν. 91α) (Εὐρετήριον Μ. Μ. Ἑλ. τευχ. Β', σ. 116 - 117, τευχ. Γ', σ. 229 - 230, Α.Β.Μ.Ε. τομ. Γ' (1937) σ. 204 - 206).

Τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τούτων ἀνέλαβεν ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὴν διερεύνησιν ταύτην ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Τζαμίου τὸ βόρειον ἡμισυ ἡμικυκλικῆς ἀψίδος παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας, εἰς βάθος 2.50 μ. εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν.

Ἡ ἀψὶς αὕτη καταλαμβάνει μέρος τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ βορείου κλίτους. Ὁ ἀνατολικὸς στενὸς τοίχος τοῦ κλίτους τούτου μετετράπη ἀργότερον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, τὴν ὁποίαν κατέλαβε κτιστὴ Ἀγία Τράπεζα μικροῦ παρεκκλησίου σχηματισθέντος ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἦτο ἐν χρήσει ἡ μεγάλη βασιλική.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου, ὡς καὶ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἑτεραι οἰκοδομαί, τὰ ἐπάλληλα δάπεδα τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτονται νῦν, κατεσκευασμένα διὰ τῶν εἰς ἐκάστην ἐποχὴν χρησιμοποιουμένων ὕλικῶν (Πί ν. 91β). Εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας οἰκοδομὰς ἐχρησιμοποιήθησαν, ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν, γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς (Πί ν. 92α - β).

Πρὸ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Εἰς τὴν κλίμακα καμαροσκεποῦς ὑπογείου τάφου ἐν τῷ νάρθηκι εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς βαθμὶς τὸ μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ Πί ν. 92γ. Εἶναι ὁ κορμὸς ἀγαλματίου Ρωμαίου στρατιώτου, πιθανῶς, δυνάμενον προχεῖρας νὰ χρονολογηθῇ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς ἄλλους εἰδικωτέρους ἐμοῦ ἐπαφίεται ἡ μελέτη του.

Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ὁ διάκοσμος οὗ-

τος κατὰ τὴν τεχνικὴν του, τὰ θέματα καὶ τὰ χρώματα εἶναι καθαρῶς παλαιοχριστιανικὸς καὶ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν βασιλικήν. Ἐπὶ λευκοῦ βάθους ἐξωγραφῆθη φυτικὸς διάκοσμος δι' ἀνοικτῶν καὶ ζωρῶν χρωμάτων.

Ἡ τοιχοδομία τῆς βασιλικῆς εἶναι ἰσχυροτάτη μὲ ἀφθονον χρῆσιν ἀρχαίου ὕλικου καὶ κυρίως ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Φετιχιέ Τζαμί καὶ τοῦ μινάρε. Εἰς τὸ δάπεδον δὲ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς κιονοκράνων ἐκ τε τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐνταῦθα ἐδόθησαν σύντομοι μόνον πληροφορίες περὶ τῆς διερευνήσεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ 1963, καθ' ὅσον αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Κτήμα Τράχωνες

Προκειμένου νὰ ἀνεγερθῇ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ οἰκοπέδου παραχωρηθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Γερουλάνου ἐκ τοῦ κτήματος Τράχωνες, δεξιὰ τῆς λεωφόρου Βουλιαγμένης, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας δοκιμαστικὴ σκαφικὴ ἔρευνα. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἦτο ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἡ θέσις τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν ἐκκλησίας γειτνιάζει πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ 1959 ἀποκαλυφθέντα ἐρεῖπια μονοκλίτου μικρᾶς βασιλικῆς (Πί ν. 93α) μετὰ νάρθηκος κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς.

Κατὰ τὴν σκαφὴν ἠνοίγησαν δύο τάφοι εἰς σχῆμα Σταυροῦ (Α - Δ καὶ Β - Ν) μήκους 25 μ., πλάτους 1 μ. καὶ βάθους 1.50 μ.

Πλὴν δύο ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, οἱ ὅποιοι ἦσαν πλήρεις χρώματος (Πί ν. 93γ), οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον εὐρέθη. (Διαστάσεις ἀμφορέων: διαμ. 0,365 μ., ὕψ. 0,48 μ. καὶ διαμ. 0,32 μ. ὕψ. 0,42 μ.). Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀπὸ βάθους 0,80 μ. καὶ κατωτέρω τὰ χρώματα ἦσαν τελείως καθαρὰ, ἄνευ ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε καὶ μέχρι τοῦ βάθους τούτου (0,80 μ.) ἦσαν σπάνια.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐργασίας ταύτης ἠρευνήθησαν λεπτομερέστερον τὰ ἐρεῖπια τῆς βασιλικῆς. Ἡ τοιχοδομία τοῦ κτίσματος τούτου παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων διαστάσεων κροκαλοπαγῶν δόμων τοποθετημένων ὀρθίως κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις (Πί ν. 93α), αἵτινες πληροῦνται διὰ κοινῆς τοιχοποιίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τοῦ κλίτους ἐγκάρσιος τοίχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρέθη, εἰς τὴν θέσιν του, τὸ κάτω μέρος ἀρραβδῶτου μαρμαρίνου κίονος, ἐνῶ τὰ ἔχνη τῆς ἐδράσεως ἐτέρου κίονος εἶναι ἐμφανῆ ἐπὶ τῆς πρὸς νότον ἐκτισμένης, ὀριζοντίως, ἐπιτυμ-

βίου στηλής (Πί ν. 93β). Ούτω, διά του άποκαλυφθέντος τοίχου έσχηματίζετο πρὸς δυσμὰς νάρθηξ, ή έπικοινωνία του όποίου μετά του κυρίως ναού έγινετο διά τριβήλου. Διά δύο άνοιγμάτων, εις τόν νότιον τοίχον, ό ναός έπεκoinώνει με έπιμήκη χώρον, όστις καταλαμβάνει όλόκληρον τό μήκος της νοτίου πλευράς του.

Ό χώρος ούτος μάλλον ήτο νάρθηξ, άνοικτός πρὸς νότον. Τήν στάθμην του δαπέδου του νάρθηκος έδήλουν πλάκες τινές πήλιναι, σωζόμεναι πρὸς τό άνατολικόν αὐτου άκρον. Χαμηλότερον του δαπέδου τούτου, και ύπό τόν άνατολικόν τοίχον του νάρθηκος, άπεκαλύφθη μυλόπετρα (διάμετρου 0,75 μ.) και κάτωθεν ταύτης (0,25 μ.) τό κάτω ήμισυ μεγάλου πίθου, διαμέτρου 1.10 μ. Εις τό δυτικόν έπίσης μέρος του νάρθηκος εύρέθη έγκάρσιος τοίχος προγενέστερος και άσχετος πρὸς τήν τοιχοδομίαν τούτου. Τά στοιχεία ταύτα, ήτοι: ή μυλόπετρα, ό πίθος και ό έγκάρσιος τοίχος άποδεικνύουν, ότι πρὸ της βασιλικής ύπήρχεν εις τήν ίδίαν θέσιν έτερον κτίσμα. Άλλά και εις τήν βασιλικήν δυνάμεθα νά προσδιορίσωμεν δύο οικοδομικές περιόδους. Της πρώτης τό δάπεδον ήτο εις τήν αὐτήν στάθμην πρὸς τήν του κατωφλίου του τριβήλου, ένφ της δευτέρας εύρίσκετο κατά 0,25 μ. ύψηλότερον τούτου, ώς δεικνύουν πλάκες τινές πήλιναι σωζόμεναι παρά τόν νότιον τοίχον.

Έκ 10 τάφων, εύρεθέντων έν τῷ νάρθηκι εις δύο έπίπεδα, και κατεσκευασμένων διά μεγάλων διαστάσεων στρωτήρων κεράμων, και έξ ενός έτέρου τάφου κτιστού, άμελοῦς τοιχοποιίας, καλυπτομένου διά δύο μεγάλων στρωτήρων κεράμων, εύρεθέντος παρά τόν νότιον τοίχον του κυρίως ναού, εις βάθος μόλις 0,10 μ. χαμηλότερον του πρώτου δαπέδου, συνάγεται, ότι ή βασιλική ήτο κοιμητηριακή Έκκλησία κατά τήν μεταξὺ της παλαιοχριστιανικής και της πρωτοβυζαντινής έποχής περίοδον.

Τά της άνωτέρω άνασκαφικής έρεύνης θά έκτεθοῦν λεπτομερέστερον έν ιδίῳ άρθρῳ περί του άνασκαφικού έργου της Έφορείας.

ΑΤΤΙΚΗ

Μονή 'Αγίου 'Ιωάννου Καρέα

Τό καθολικόν της έγκαταλειμμένης βυζαντινής Μονής του Καρέως ή Καρέα εις τούς πρόποδας του 'Υμηττού (Εύρετήριον τῶν Μνημείων της Έλλάδος, τεῦχος Γ', 1933, σ. 157 - 158, εικ. 208 και 209) είχαν από πολλῶν έτών καταχωσθή κατά τήν άνατολικήν και νοτίαν αὐτου πλευράν ύπό τῶν άπορριμμάτων τῶν ύπερθεν της Μονής λειτουργούντων λατομείων.

13

Δι' ένεργειῶν της 'Υπηρεσίας διεκότη πρὸ του πολέμου ή λειτουργία τῶν λατομείων τούτων, έν συνεχείᾳ δέ άπηλευθερώθη τό καθολικόν της Μονής από της λατύπης, δημιουργηθέντος στενοῦ προστατευτικοῦ έλευθέρου χώρου πέριξ τούτου. Έν τούτοις παρέμενε διαρκής ό κίνδυνος της άνά πᾶσαν στιγμὴν καταρρεύσεως τῶν έπικρεμαμένων μεγάλων όγκων λίθων και θραυσμάτων μαρμάρων, όποτε ή καταστροφή του καθολικοῦ θά ήτο άναπόφευκτος. Έπειδή, έκτός του κινδύνου τούτου, τό σημαντικόν τούτο βυζαντινόν μνημεϊον, κείμενον εις έλαχίστην από τῶν 'Αθηνῶν άπόστασιν, παρουσίαζε, γενικώτερον, θλιβεράν όψιν, ίδια μετὰ τινας άνταισθητικὰς κατασκευὰς και προσθήκας, γενομένας έσχάτως ύπό άναρμοδιῶν προσώπων, καθηρτίσθη ύπό της Έφορείας πρόγραμμα άποκαταστάσεως και εὑπρεποῦς έμφανίσεως της Μονής, όπερ έγκριθέν ύπό της 'Υπηρεσίας, ήρχισεν έκτελούμενον από του Μαρτίου 1963, χωρίς όμως νά όλοκληρωθῇ εισέτι (ΑΔ. 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 51).

Κατά τό μέχρι τέλους του 1963 στάδιον τῶν έργασίων, έγινοντο τά εξής:

Πρὸ της Μονής, καθεδαφίσθησαν και άπεμακρύνθησαν άνταισθητικὰι κατασκευαί.

'Απεμακρύνθησαν μεγάλοι όγκοι λίθων και θραυσμάτων μαρμάρων, οί όποιοι έπεκρέμαντο ύπεράνω του καθολικοῦ και ήπείλουν τούτο. Ούτω τό καθολικόν δέν κινδυνεύει πλέον έκ της αίτίας ταύτης (Πί ν. 94α). Κατά τήν άπομάκρυνσιν της λατύπης άπεκαλύφθη καθ' όλον του τό μήκος ό άνατολικός τοίχος του περιβόλου της Μονής, ό όποιος πρότερον δέν ήτο όρατός.

Έπίσης άπεκαλύφθησαν τά δύο άνατολικά κελία της νοτίου πλευράς του περιβόλου, τά όποια επί πολλά έτη έμενον κατεχωσμένα. Άποκατεστάθησαν αί καμάραι τῶν κελλίων τούτων, αί θύραι και τά παράθυρα αὐτῶν (Πί ν. 94β - γ).

Πρὸ τῶν κελλίων άπεκαλύφθη ή λιθινή κλίμαξ, ήτις ώδήγει εις τόν άνω όροφον, του όποίου εύρέθη τό δάπεδον μετά της έστίας (τζακιού) εις τήν δυτικήν πλευράν.

Όμοιον δάπεδον και έστία εύρέθησαν ύπερ τήν καμάραν του δυτικώτερου κελλίου της νοτίου πλευράς, ένθα ή έπικοινωνία μεταξὺ του ίσογείου και του όρόφου έγινετο έσωτερικῶς διά ξυλίνης κλίμακος. Ούτω, άποδεικνύεται ότι τά κελλία της νοτίου πλευράς ήσαν τουλάχιστον διώροφα.

Τό κελλίον άποκατεστάθη εις τήν άρχικήν του κατάστασιν, άφού έκαθαρίσθη έκ τῶν μάζων, τά όποια κατελάμβανον τό ήμισυ του ύψους αὐτου. Έπίσης άποκατεστάθησαν όλα τά κελλία της νοτίου πλευράς. Κατά τόν καθαρισμόν ενός τούτων

Ἀθήναι: α. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Φετιχιέ), β. Μεταγενέστεραι κατασκευαὶ ἐπὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὑπὸ τὸ Φ. Τζαμί

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀθήναι: α. Λείψανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Μινარέ, β. Μέλη τῆς ἰδίας βασιλικῆς χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρas κατὰσκευάς, γ. Ρωμαϊκὸν ἀνάγλυφον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀττική. Τράχωνες: α. Ἐρείπια βασιλικῆς, β. Ὁ μεταξὺ κυρίως ναοῦ καὶ νάρθηκος τοῖχος μετὰ τοῦ τριβήλου, γ. Οἱ δύο ὄξυπύθμενοι ἀμφορεῖς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ τάφος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ